

העתיק של העיר. כאן גם תמצא בתיקפה, מיס' ערות והנויות שהופעלו כבר בעבר כיוזמה פרטית ולאחרונה זכו בעידוד נוסף מצד השלטונות.

הכל שוקקיים. אוכלוסייה מעורבת, תירות פנים, בצירה — ימים, חילים סובייטיים הבאים לעיר לבנות בה את חופשות סופייהשבוע שלהם. הרבה, הרבה בנינוער.

דווקא חברת בנייה פולנית מצעצת שיחזורים של סימטאות שלמות. הפולנים מסתמכים על ניסיונם בשיחזור ורשה שנהרסה כמעט כליל בי מלחמתהעולם.

קלילות אופותית

ניצלתי את בוקר היום הראשון לביקור בכנסייה פראנסולאבית. במקום מושמעת קנטטה נפלאה המזכירה לי משום מה את קנטטת הניצחון שחיבר פרוקופייב לסירטו של אייזנשטיין אלכסנדר נייב סקי. עוד סרט בלתי-נשכח אחר-כך משמיעים קונצרט לזכר הנשטע כמו ויוולדי. אולי וי וואלדי.

בסופו של דבר אהנו מגיעים לפגישה בבית אמני טאלין. מיבנה מאצע המאה הקודמת אך עיצוביהפנים שלו מעורר קינאה. גם כאן מורגשת די מכוונת ככל. הכל בוחק בלונבו ובניקיונו. אפילו מכשירי הטלפון מעוצבים עיצוב חריש, תכלית, נאה.

כל הפעילים והעסקנים צעירים, לרובם לא מלאו 30. הם לבושים בכגרים בהירים המצטיינים בקלילות אופנתית. גם מארחי הגיעו במיכנסים ברונט, אוצלות ברונט שגירתן מזכירה אוברו לים, או תחליפות-יד ציבעוניות המונחות על הגוף ברישוף מופנז. הכל מעורב, סקאנדינאבי כמעט.

נפגשים עם נשיא אגודת האמנים האסטונית, אן פולורוס, המתקרב לשישים. שיער צפוף ומלי כין, עטור זקנקו קצר. הוא פותח באסטונית בריצה קצרה על מיבנה האירגון בראשו הוא עומד: 427 חברים ועוד 150 אמנים בחטיבה הצעורה.

האחרונים מחכים לקבלתם כחברים מן המניין. לפני כן יצטרכו להוכיח את עצמם במילוי משרי מות שנות.

גם כאן קיימת קרן מרכזית הרואגת לתעסוקה לחברי האגודה, מקימה להם סדנאות, מפעילה ארבע גלריות למכירת ציורים ברחבי העיר, מארגנת דרך קבע חילופי תערוכות עם ארצות חוז.

בעיקבות הביקור בתערוכות אמני לאטביה כי מוסקה וצפייה בעבודותיהם של אמני אסטוניה אני יכול עתה לקבוע ששתי רפובליקות אלה, שצורפו לברית-המועצות רק אחרי מלחמת-העיר לם השניה, מקדימות בהרבה את אחרותיהן. אפי ניהן, הגראפיקאים שלהן ופסליות מסוגלים להת-חרות בטובי עמיתיהם בארצות המערב.

גם בתחום הפרוייקטים הסביבתיים, עיצוב נוף, מונטנטיס עירוניים המבוצעים כאן בסיגנונות שונים, או הקירות הבקומית, אריגת השטיחים, אמנות הטיפוגרפיה ועיצוב עטיפות הספרים. ככל אלה מסוגלים האסטונים לעמוד בתחרות עם טובי המעצבים בעולם.

אני מוזמן לתערוכה הנפתחת באותו ערב, ערב האחרון על ארמה אסטונית. בתערוכה — כרזות, ציורי שמן, רישומים, הדפסים. כל אלה באולמות הצדדיים. באולם המרכזי — תערוכת עיצוב המוצר. התצוגה מיקצועית לעילא ולעילא. העבודות מרוחקות זו מזו די להניח לכל אחת מהן לנשום את חייה שלה.

הרושם הוא שבלנינגראד, מוסקוה, טיביליסי או באקו עדיין רחוקים שנות אור ממה שכבר הושג באסטוניה ובלאטביה. לפחות בתחום העיר צוב והאמנות השימושית. אבל הדינאמיקה שאתה חש בה בכל מקום שבו אתה מבקר, מזרימה את ההתפתחויות קצב כזה שאין לדעת מה יילד יום.

תם ביקורי הרביעי בברית-המועצות. כאשר אבוא לכאן בפעם הבאה, החבישית, האם עוד אכיר את המקום. התמורה היא מרתקת ומרהיבה ממש. אתה חש בה על כל צעד ושעל.

חבל להיפרד. חבל לעלות טוב ברכבת, לחזור לטופולב, להותיר מאחוריך את לילותיה הלכנים של לנינגראד, את ארמונות הצארים בנשקין, את הבאסיליקה כנכור האדומה, את כל בנייהא עם החבישים שבהם פגשתי כאל המעוניינים כל כך להציג לפניך את הישגיהם, להרשים, להת-יירר.

שלום לארצו של מאיאקובסקי. להתראות!

שירה

ככה אני רוצה ממך ילד...

לאמיתו-שלי-דבר, כמעט כל משורר, שלא לרבר על משוררים גדולים, הופך כיום מן הימים למעין סלע, אשר בתחתו צומחת רקפת אלמונית, רבת-יפי, מרכינת-ראש, מעריצה, צנועה ומתבי טלת, אשר הוא, המשורר, בישוף מבריק ומנוסה כבנסיית-הרוח, מסמל בעבילה את דמות החיים הפנימיים, המסוגל להעניק אישור מקצועי לקיר מה הרחוק. ולעיתים הדבר גלוי ונושא אפי פומי בי, על כל היבטיו, ככמקרה חבצלת חיבשוש ופינחס שירה, ולעיתים הוא נותר בגדר קשר רוחני עלום, נסתר ומסתורי, כאשר על מסכינפשה של העלמה הצעירה מרצדים בכפיייתיות, דמותו, מישנתו וסמכותו הרוחנית של המשורר, והיא הופכת מרצונה החופשי לבובה שבקצה חוטיו — חוטים שהוא עצמו אף אינו יודע על קיומם. אף כי המדובר בן נדיר, הנה ההיסטוריה של הסיפור מלאה ברקפות מסוג זה הצומחות כציי לם של משוררים. אלו הן בדרך כלל נשים אינטליגנטיות, רגישות, בעלות נפש פיוטית, השוריות בטמפרטורה גבוהה של השראת-חיים, רומאנטית, השראה שבמהותה אינה נופלת מזו של המשורר עצמו. לעיתים, כך נרמה, אותה שירה שעושה המשורר המיקצועי באמצעות מילותיו, עושה היא, החובבנית, באמצעות כלי-הבעה משלה: מערכת יחסים עימו. שכן, הוא, המשורר, הופך בשבילה לסדנת-יצירה, כאשר ההתקשרות עימו, על כל היבטיה, היא בבחינת שירה. יתר על כן, בדיוק כשם שהמשורר ניצב מול שיריו נפעם, אוהב ומעריך, כך נפעמת היא אל מול יחסיה עימו.

מותר להנית, ולא תהיה בכך משום הפרזה, כי בהיבט הפסיכולוגי, רקפת כזו מסמלת בעיני המשורר את ציבור קוראיו הדימיני. ככה הוא מבקש, בתוכו פנימה, לראות את קוראי שירתו — ללא ביקורת, ללא התנגדות וללא עוררין, אלא מצויידיים בכמות גדולה של הסכמה, אהבה והערצה: ככה היה גם רוצה לראות את יחסם של מבקרי הסיפור אליו: כלומר, שייטיבו עימו, שיעריצוהו ויעטרוהו בטופרלאטיבים שאינם נופלים ממאה אוקטן; וכך, ריק מעוינות, הוא מבקש לראות סביבו את העולם.

ככה אני רוצה ממך ילד מכריזה ציפורן לוטם לאהובה, סרנכימישפחה הנודע, המשורר דויד אבידן (הנודע 13.11.87). אבל, למעשה, ככה כולן רוצות ילד מהמשורר שבו הן חגות, שאליו הן מתקשרות, או שעיימו הן חיות, ואף לאבידן עצמו מותר להשיב לאהובתו ולומר: ככה אני רוצה ממך את העולם, נקי וריק מעוינות.

ובאותו עניין. אף שקשה לחשוב על אבידן כמנוחיס של אב רגשן המוביל עגלת-תינוק ורץ לטיפת-חלב, הרי שנעים למדי לשמוח לאירו באופן הפומבי ביותר ולראותו. מסתבך בקורי מישפחה וגידול ילדים, מערכת-יסוד אנושית שהוא, כקנאי-חירות מוצהר, נס מפניה כל ימיו, לא לפני שהמציא אינסטינקטים-ניסוחים חדשים של התכשורת, רתיעה ומנוסה, בהניחו כי מאחורי כל זה מסתתרת התאבנות גדולה. וזכורות יפה הערותיו העוקצניות כלפי מישפחתיותו של יהודה עמיחי.

כאמור, מזור למדי לחשוב על אבידן כמנוחיס של טיפת-חלב, כי כמו שבשביל ציפורן לוטם, זה לגמרי טבעי להכניס תינוק מתחת לחולצה ולתל לו ציצית (שם), הרי שבשבילו, החלפת חיתולים תהיה מעין רעידת-אדמה נפשית בדרגה 9 בטולם ריכטר.

ואם ככה כולן רוצות ילד, הרי הילד שמחזיקה בביטנה ציפורן לוטם מזועזע של דויד אבידן, הוא אצל אסתר קמרון עוקב מיוחד במינו: סוד קיומי שנטע בה המשורר הגרמני-יהודי המנוח פאול צלאן: סוד שאותו היא חושפת בכישרון רב כסיפרי צ. ניתוח עצמי של נולם הרואה אור בימים אלה בהוצאת הקיבוץ המאוחד. זהו ספר מרתק, רבי-השראה ובלתי-ישגית, בו מהלכת אסתר קמרון על החבל הדק (ולעיתים גם על חוד התער) של המציאות הרוחנית — בלא למעוד ובלא להיחתך לשנים. במעמקים שבין המילים, הנראות בקריאה ראשונה זרות ומפורזות כמו מפת-כוכבים, הוא הצליח להראות לי משהו הנוגע לי מעבר לאני המוגבל — דמותו האמיתית, היא כותבת תוך שהיא נחשפת, אף היא, כמי שצומחת בתחת משורר גדול. ואולם, הדמות האמיתית" כפי שזו מצטיירת מדרך ראייתו של פאול צלאן, היא בלי ספק, דמות

אמיתית" שונה לחלוטין מאלה של פינחס שרה או דויד אבידן.

ואם גאולה והרס הם צדדים של אותו מטבע, אלה נמצאו לה כשפגשה את שירתו של צ. הוא פאול צלאן... הבשורה של צלאן שבמבקשת אסתר קמרון להביא היא בשורת חיים, לקום מן האפר, קובעת אסתר אטינגר ברשימה רגישה העוסקת בספר זה (הארץ, 20.11.87). הפגישה הממשית עם צלאן היתה בשביל הגב' קמרון כה מברעת עד שהיא מחליטה להתגייר ולעלות לישראל. זוהי אוטוביוגרפיה פסיכולוגית, סיפור של תקופה, סיפור אהבה והצהרה על ייעוד רוחני, מוסיפה אטינגר, ואני הייתי משלים ואומר כי זוהי גם שירה בעלת עוצמה.

כך או אחרת, התמרטיות אלה, של חבצלת חיבשוש, של אסתר קמרון ושל ציפורן לוטם, הן ללא ספק סוג של שירה. שימעון צמרת ■

אמנות

הציור שלו... המציאות שלו... הכללים שלו...

והתרומה

פינחס כהן-גן מציג שתי תערוכות-ציור בעת ובעונה אחת. האחת בגלריה מומד התל-אביבית, "קיצור בשורת התנ"ך" בשמה הלא-מצטנע. השניה, בגלריה נימל הירושלמית, "תמונות מדברות, ציורים מבנק הדמעות 1987". שיגרתיהם הם בוודאי שלא, השמות שבהם הוא בוחר.

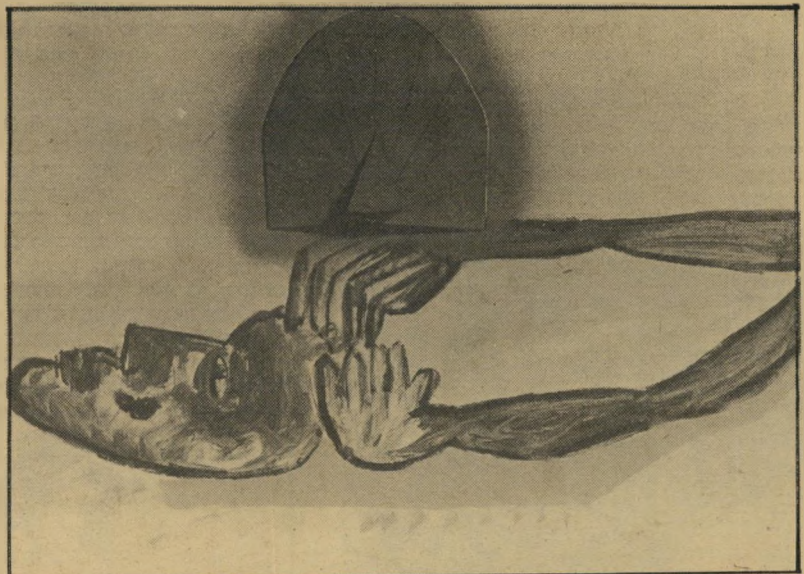
דרכו של כהן-גן עשויה להפתיע לא מעטים. כך, שבירת הכלים וכל הכללים — למן כללי הפרספקטיבה ועד לאופן הנחת הצבע — כל מה שכהן-גן האינטלקטואלי מכנה בשם שפת-העל באמנות. את מקומם יירשו הכללים החדשים של

פנחס כהן-גן. "בתחילת המאה, אנשים כפיאסו ובראק עדיין ציירו את המודל — ואחר-כך שברו אותו. הם לא ציירו העתקים של מודלים. היתה אצלם התייחסות אמיתית לטבע. בי-1987 מתייחסים, לעומת זאת, להעתק של העתק של העתק של הטבע, ולכן אין עוד מציאות באמנות... האמנות הפכה למוחית, יצירת המוח בלבד, ואז, אם אדם אינו מכיר את הצופנים האופנתיים או המזרמנים, הוא אינו מסוגל להבין מה שעניו רואת. הציור הופך להיות משהו כמו סינית. אינך יודע מה מתרחש בראשו של האמן, אינך מכין למה הוא מתכוון, תוצאה: אינך מכין מה הוא עושה."

"בעיה אחרת", ממשיך כהן-גן בהרצאתו, "קשורה בקשיים שאמנות הציור נקלעה אליהם בשל מערכות הלשון החדשות הקשורות בטלוויזיה, במידע האלקטרוני, וכו'". הבעיה היא בעיה — גם במוכן התוכני, גם במוכן של הקהל... פה ושם המערכת הכלכלית מנסה להציל את הדבר. אבל, בעצם, יצירת-האמנות מתה. אין עוד יצירת-אמנות. התערוכה של רוי ליכטנב-שטיין, למשל, היא תערוכה של ציור מת.

אם אתה טוען שאין עוד מציאות בציור, אני מתריסה לעומתו, או בשביל מה מציירים? שוק מסחרי או שוק חברתי אינם מענייני, הוא משיב בנחת. הפעילות שלי היא פעילות פנימית והמטיבציה לצייר — אישית. זו עבודתי. אלה הם חיי. מה שאינו מונע בעד הבעיות העקרוניות מלהתיר אותי. אני שואל את עצמי מחדש, מה מקום האמנות? לאן היא הולכת? כיצד להעביר מסר כלשהו ביכולות?"

הוא מאמין שבסופו של דבר יבינו את התחבטויותיו ויקבלו את מה שהוא עושה. בירושלים מוצגות 20 עבודות-אקריליק על בר. 70x50 ס"מ. ציורים בודדים. ככל ציור צורה גיאומטרית תלת-ממדית העשויה מקרטון ומודבקת על גבי העבודה. בדרך-כלל צורות עגולות, קעורות, מתפתלות, פרפריות אלה אמורות לשמש מעין תיבות תהודה. תכליתן

פינחס כהן-גן: ציור מבנק הדמעות (1987)

לבטא את או צליל. האמן, מכל מקום, התכוון לאחד כאן את מראה העיניים, מחשבת המוח והצליל האנושי, ליצור מכה-משותף שאינו מילולי, שאלה יהיה מיבנה מילולי, שלא תוהה בו את או מילה כמו בתערוכה התל-אביבית. לדימויים עצמם הוא קורא, "ציורים מבנק הדמעות". מדוע? אני מקשה, מבקשת לדעת אם יש בזה משהו עצוב שאינני יודעת לעומקו. "עצוב זה שמת", משיב לי כהן-גן בפאראדוכס צפוי. "כוכים מרוב אושר" אני שואלת. "לא צריך לבכות, צריך לשמוח", הוא משיב. "זה בסך הכל בו צבע..."

ברואר מונק היה עדיין מסוגל לבכות... התערוכה הירושלמית מרשימה ומרתקת. הקומפוזיציות דינאמיות ומיתרפצות. הצבעים עזים. תמונות מדברות, גם אם לא בכות. דומה שהקול הוא קולה של זעקה בלתי-נשמעת למשמעות.

צריך פשוט להקשיב. ג.ב. לאחריה תרם כהן-גן (הוריש בחייו), הוא אומד 350 מיצירותיו למוסיאון תל-אביב. המיספר מרוב עדי עצמו ובעד האמן שבו מוכר. אבל זה כבר נושא לרשימה נפרדת. נעזמי הרירוק ■

כהן-גן עצמו. הכל במיסגרת אותה שפה שמעל ומעבר לשלב ההיענות לייצר המולד לעסוק באמנות ולהתבטא באמצעות יצירת האמנות.

בתל-אביב מוצגות ארבע עבודות — עבודה אחת על כל קיר מקירות הגלריה. כל עבודה מורכבת מיחידות רבות המוצבות זו בצמוד לזו וערוכות בשתי שורות אופקיות. השורות העליונות הן בדרך-כלל בהירות יותר. כאן השתמש האמן בצבע פלואורוסצנטי שהוא מואר, פשוטו כמשמעו. השורות התחתונות כהות יותר, נברלות. הצבתן הקומפאקטית, הרחוקה, מקשה בתחילה על הצפייה בהן. צריך לקחת פסק-זמן או כדור ואלים ולנסות להבין מה הוא רוצה לומר.

קיצור התנ"ך

את תמצית (או "קיצור בשורת") התנ"ך רואה כהן-גן בחוסר-הסתגלות או אי-השלמה ואף התמרדות מתמדת בחיי היומיום עד לצאתה של האמת לאור. כנ"ל צריך, לדעתו, להתקיים גם באמנות.

בישיבה נינוחה בביתו שכקומה גבוהה של בית-דיירות צפון תל-אביב ממוצע, אני מאזינה לברברו על קיצור בשורת אמנות ימינו על-פי